

Komentář k základním výsledkům SLDB 2021 v Jihomoravském kraji

Výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2021 jsou opět zpracovány především podle místa obvyklého pobytu sčítaných osob. Údaje tak jsou srovnatelné se sčítáním v roce 2011, ale možnosti srovnávání s předchozími sčítáními jsou omezené.

Místo obvyklého pobytu je definováno jako místo, kde osoba převážně pobývá, tráví dobu svého každodenního odpočinku bez ohledu na dočasnou nepřítomnost, a kde je členem konkrétní domácnosti. Pro zahrnutí osoby do obvykle bydlícího obyvatelstva České republiky je rozhodující kritérium délky pobytu nejméně 12 měsíců, příp. úmysl dlouhodobého pobytu.

Výsledky sčítání 1961 až 2001 byly zpracovány podle **místa registrovaného pobytu (resp. v tehdejší terminologii podle místa trvalého pobytu)**, tedy podle pobytu úředně hlášeného, a to bez ohledu na to, kde občan skutečně bydlel nebo kde byl sečten.

Obyvatelstvo

K rozhodnému okamžiku sčítání, tj. k 26. 3. 2021, žilo v 673 obcích Jihomoravského kraje 1 197 651 obvykle bydlících osob, což ve srovnání se sčítáním v roce 2011 bylo o 34,1 tisíc obyvatel více. V tomto počtu bylo 589 553 mužů (49,2 % z celku) a 608 098 žen (50,8 %). Na celkovém počtu obyvatel ČR se kraj podílel 11,4 %. Největším okresem i městem je Brno (398 510 obyvatel, tj. 33,3 % obyvatel kraje). Nejméně obyvatel bylo v okrese Vyškov (91 578 osob, tj. 7,6 % celku), nejmenší obcí je obec Zblovce s 35 obyvateli. V rozdělení do velikostních skupin obcí podle počtu obyvatel je na jedné straně Brno jako zástupce největší velikostní skupiny a 4 okresní města ve velikostní skupině 20 až 50 tisíc obyvatel. Na druhém pólu je 113 obcí, v nichž v každé žije méně než 199 obyvatel. Největší počet obcí Jihomoravského kraje se nachází ve velikostní skupině 200 až 499 obyvatel – 190 obcí tvořilo 28,2 % celku a žilo zde 5,5 % obyvatel kraje.

V Jihomoravském kraji žilo 632,6 tisíc obyvatel, kteří se narodili v obci svého obvyklého pobytu (tzv. „rodáci“). Podíl rodáků tvořil 52,8 % obyvatel kraje a byl vyšší než podíl rodáků v ČR (50,4 %). Z okresů kraje byl nejvyšší podíl rodáků zjištěn v okrese Hodonín (57,2 %), nejnižší v okrese Brno-venkov (45,5 %). Z pohledu velikostních skupin obcí nejvíce rodáků žilo v Brně (56,4 %). Méně než poloviční podíl rodáků byl zjištěn jen ve 2 nejmenších velikostních skupinách obcí (do 199 a 200 až 499 obyvatel), a to shodně 49,1 %.

Mezi obyvateli kraje žilo ke dni sčítání 46,5 tisíc cizinců se zjištěným státním občanstvím, což bylo 9,4 % počtu cizinců v ČR. V rámci ČR tvořili cizinci 4,7 % populace, v Jihomoravském kraji byl podíl nižší (3,9 %). Většina cizinců byla koncentrována v Brně (61,6 % cizinců kraje), na počtu obyvatel města se podílejí 7,2 %. Naproti tomu v nejmenších obcích tvořili cizinci jen 1,0 %. Nejpočetnější skupinou byli Ukrajinci (27,7 % cizinců se zjištěným státním občanstvím). V absolutním vyjádření se jednalo o 12,9 tisíc osob. Jen nepatrně méně bylo Slováků (12,7 tisíc, tj. 27,3 %), třetí nejpočetnější skupinou byli Vietnamci (4,2 tisíc, tj. 9,0 %).

Ve struktuře obyvatel kraje podle věku tvoří největší skupinu osoby ve věku 15 až 64 let (763,0 tisíc, tj. 63,7 %). Úbytek počtu obyvatel v produktivním věku dosáhl proti výsledkům sčítání v roce 2011 téměř 46 tisíc osob, jejich podíl tehdy činil 69,5 %. Podíl dětské složky v časovém srovnání vzrostl z 14,0 % v roce 2011 na 16,2 % v roce 2021 (nárůst o téměř 31 tisíc osob). Zvýšil se také podíl osob v nejstarší věkové skupině 65 a více let, která tvořila pětinu obyvatelstva kraje (nárůst o 52,3 tisíc osob). Výsledky sčítání tak potvrzují jev stárnutí populace. Index stáří (počet osob ve věku 65 a více let na 100 osob ve věku do 15 let) činil v kraji 124,4, ve sčítání 2011 to bylo 115,9. Z okresů kraje byl nejvyšší v okrese Hodonín (149,2) a nejnižší v okrese Brno-venkov (101,3). Z detailnějšího pohledu na věkové rozvrstvení obvykle bydlícího obyvatelstva Jihomoravského kraje do 10 letých intervalů vyplývá, že nejvíce obyvatel bylo ke dni sčítání ve věku 40 až 49 let (193,4 tisíc) a 30 až 39 let (169,1 tisíc).

Nejčetnější skupinou obyvatelstva podle rodinného stavu byly svobodné osoby (42,9 %). Celkem 38,9 % obyvatel kraje žilo v manželství, 10,7 % osob bylo rozvedených a 6,7 % osob ovdovělých. Srovnáme-li podle rodinného stavu muže a ženy, pak mezi muži byl vyšší podíl svobodných (muži 47,9 %, ženy 38,2 %) a ženatých (muži 39,6 %, vdané ženy 38,3 %), mezi ženami byl vyšší podíl rozvedených (ženy 11,9 %, muži 9,5 %) a ovdovělých (ženy 11,1 %, muži 2,3 %). V rámci kraje byl nejvyšší podíl svobodných v Brně (46,3 %), ženatých/vdaných v okresech Brno-venkov a Hodonín (41,9 %) a rozvedených opět v Brně (12,0 %).

V Jihomoravském kraji žilo ke dni sčítání 1,004 mil. osob ve věku 15 a více let, vzdělání nebylo uvedeno u 4,8 % z nich. Ve složení obyvatel, u nichž bylo zjištěno vzdělání, má nejvyšší zastoupení skupina osob s úplným středním vzděláním s maturitou včetně nástavbového (31,9 %) a osoby se středním vzděláním včetně vyučených bez maturity (31,6 %). Více než pětina obyvatel (21,8 %) dosáhla vysokoškolského vzdělání a po Praze to je 2. nejvyšší podíl mezi kraji. V období mezi sčítáními 2011 a 2021 se snížil podíl osob se základním vzděláním včetně neukončeného na 12,7 %. Z hlediska velikostních skupin obcí lze konstatovat, že s rostoucí velikostní skupinou obce roste i vzdělanostní úroveň jejich obyvatel. V obcích s počtem obyvatel do 199 bylo zjištěno 10,7 % vysokoškoláků, v Brně, jako největší obci kraje podíl vysokoškoláků tvořil dokonce 33,6 % obyvatel.

Další zjišťované údaje a z nich publikované výstupy se týkaly ekonomických charakteristik obyvatelstva. Za poslední dekádu došlo v kraji k nárůstu počtu osob zahrnutých mezi pracovní sílu (zaměstnaných a nezaměstnaných) na 634,7 tisíc, tj. 53,5 % obyvatel se zjištěnou ekonomickou aktivitou. Podíl zaměstnaných na obyvatelstvu se zjištěnou aktivitou přesáhl 50,9 %. Téměř trojnásobně vzrostl počet pracujících důchodců a jejich počet dosáhl 66,4 tisíc osob. Mimo pracovní sílu bylo zahrnuto 46,5 % osob se zjištěnou ekonomickou aktivitou, z toho polovinu tvořili nepracující důchodci a necelou třetinu žáci a studenti.

Většina zaměstnaných pracovala v postavení zaměstnance (76,4 %). Jako osoby pracující na vlastní účet (OSVČ) pracovalo 13,2 % zaměstnaných a jen 1 % osob zaměstnávalo v rámci svého podnikání další osoby. Čtvrtina zaměstnaných bydlících v Jihomoravském kraji, u nichž bylo zjištěno odvětví ekonomické činnosti, pracovala v průmyslu (25,2 %), následovala oblast velkoobchodu a maloobchodu (11,1 %), zdravotní a sociální péče (7,8 %) a stavebnictví (7,6 %). V zemědělství pracovalo pouze 3,2 % zaměstnaných, především v menších městech a obcích. V těch nejmenších do 199 obyvatel v něm pracovalo 11,1 % zaměstnaných, v té největší, tedy v Brně, jen 1,0 %. Zajímavostí je, že v Brně každý desátý zaměstnaný pracuje v odvětví informačních a komunikačních činností. Ve srovnání okresů pracovalo v zemědělství nejvíce osob v okresech Znojmo a Břeclav.

Největší část zaměstnaných osob (30,7 % se zjištěným místem pracoviště) pracuje na jiné adrese v rámci obce obvyklého pobytu. Dominantní postavení v kraji mělo Brno, kde podíl osob pracujících v obci obvyklého pobytu dosáhl 61,0 % všech zaměstnaných se zjištěným místem pracoviště. V jiném okrese kraje pracuje 18,2 % osob, významně je zastoupena i skupina zaměstnaných pracujících na adrese obvyklého pobytu (17,6 %). U žáků a studentů je dominantní studium ve škole na jiné adrese v obci obvyklého pobytu (60,8 % žáků a studentů se zjištěným místem školy).

Do zaměstnání či do škol vyjíždí 588,7 tisíc obyvatel kraje, což je téměř polovina celkového počtu. Nejčastěji používaným dopravním prostředkem pro cesty do zaměstnání a do škol byl na úrovni kraje automobil řízený vyjíždějící osobou (35,8 % vyjíždějících se zjištěným dopravním prostředkem). Využití automobilu klesá s narůstající velikostí obce, naproti tomu čím větší obce, tím roste podíl osob využívajících městskou hromadnou dopravu (16,8 % vyjíždějících kraje). Pěšky nejčastěji lidé dochází do práce či školy v obcích střední velikosti, tj. v kategorii od 2 000 obyvatel.

V otázce národnosti využila velká část obyvatel kraje možnost dobrovolné odpovědi, národnost tak neuvodilo 339,4 tisíc obyvatel, tj. 28,3 % celkového počtu obvykle bydlících osob. K české národnosti se přihlásilo 629,6 tisíc osob, k moravské národnosti 269,0 tisíc osob, ke slovenské 21,1 tisíc. Osoby, které uvedly dvě národnosti, jsou započteny v obou národnostech.

Otázka na náboženskou víru byla rovněž dobrovolná, možnosti neodpovídat na ni využilo přibližně stejně osob jako na otázku národnosti (336,8 tisíc, tj. 28,1 % z obvykle bydlícího obyvatelstva). Příslušnost k církvi či náboženské společnosti deklarovalo 230,7 tisíc obyvatel (26,8 % z těch, kteří na otázku odpověděli), odpověď bez náboženské víry zvolilo téměř půl milionu obyvatel (57,6 %). Stejně jako před deseti lety se z věřících osob nejvíce přihlásilo k římskokatolické církvi (148,6 tisíc), následovala Českobratrská církev evangelická (4,2 tisíc) a Církev českobratrská husitská (3,0 tisíc).

Ke dni sčítání bylo na území Jihomoravského kraje 503,9 tisíc žen ve věku 15 a více let se zjištěným počtem živě narozených dětí. Mezi nimi bylo 212,1 tisíc žen se dvěma dětmi a z celku tak tvořily 42,1 %. Počet bezdětných dosáhl 119,9 tisíc (23,8 %), třetí nejvyšší zastoupení měly ženy s jedním živě narozeným dítětem, kterých bylo 91,2 tisíc (18,1 %). Průměrný počet živě narozených dětí připadající na jednu ženu ve věku 15 a více let se zjištěným počtem dětí dosáhl hodnoty 1,55. Při přepočtu pouze na ženy s dětmi připadají v průměru dvě děti na jednu ženu.

Domy

K 26. 3. 2021 bylo v Jihomoravském kraji celkem 276 562 domů. Ve srovnání s předchozím sčítáním v roce 2011 tak přibýlo téměř 17 tisíc domů. Z celkového počtu domů bylo 241 367 domů obydlených (87,3 %). Obydlenost domů se odvíjí od velikostní skupiny obcí, v nejmenších obcích do 199 obyvatel bylo obydleno téměř 68 % z celkového počtu domů, v největší velikostní skupině nad 100 tisíc obyvatel (tedy v Brně) to bylo k 93 %. V ČR tvoří obydlené domy 84 %.

Mezi obydlenými domy na jižní Moravě bylo 217 044 (89,9 %) rodinných domů (v ČR 87,6 %) a 20 634 (8,5 %) bytových domů (v ČR 10,6 %). Nejvíce bytových domů je v Brně-městě (10 477), tj. polovina všech bytových domů v kraji. Nejvíce rodinných domů, a to 54 254, se nachází v okrese Brno-venkov, kde mají rodinné domy téměř 95% podíl z obydlených domů v okrese. S rostoucí velikostní skupinou obce se zvyšuje i podíl bytových domů, v nejmenších obcích do 199 obyvatel byl podíl bytových domů pouze 0,7 % z obydlených domů.

Nejčastějším vlastníkem obydlených domů byly fyzické osoby, které vlastnily 89,9 % obydlených domů. U rodinných domů je tato hodnota ještě vyšší, a to 98,0 %. I zde platilo, že podíl vlastnického práva fyzických osob klesá s rostoucí velikostí obce na úkor jiných forem vlastnictví. Druhou nejčastější formou vlastnictví obydlených domů je kategorie spoluvlastnictví vlastníků bytů (6,6 %), která je typická především pro bytové domy. Změny vyvolané privatizačním procesem domovního a bytového fondu dokumentují především počty domů ve vlastnictví obce či státu nebo bytových družstev. V roce 2021 vlastnila obec nebo stát pouze 3,5 tisíc obydlených domů, tj. 1,4 %, ve vlastnictví bytového družstva pak bylo pouze 0,7 tisíc domů, tj. 0,3 %.

Podle období výstavby bylo téměř 60 % obydlených domů postaveno či zrekonstruováno po roce 1970, v desetiletí po roce 2011 to bylo 25 105 domů. Průměrné stáří obydlených domů v Jihomoravském kraji činilo 49,7 let, v ČR 51,9 let. V průměru nejstarší domy jsou v Brně (57,9 let), nejmladší v okrese Brno-venkov (45,8 let).

Téměř tři čtvrtiny obydlených domů jsou jednobytové (73,1 %), dva až tři byty má 18,0 % domů, 4 až 11 bytů má 5,1 % domů a 3,6 % domů má 12 a více bytů. Převážná většina domů (87,9 %) má jedno až dvě nadzemní podlaží, 3 až 4 podlaží má 6,6 % domů a více než pětipodlažních budov je pouze 3,2 %. Většina domů s nejvyšším počtem bytů i podlaží se nachází v Brně (67,7 %, resp. 73,8 % krajského počtu).

Převládajícím materiálem nosných zdí obydlených domů jsou kámen, cihly, tvárnice. Z těchto materiálů je postaveno 83,9 % domů, domy ze stěnových panelů tvoří 3,0 % a 1,3 % domů je postavena ze dřeva. Počet dřevostaveb se proti minulému sčítání více než zdvojnásobil, jejich největší podíl je v okrese Brno-venkov (36,0 % krajského počtu). Technická vybavenost obydlených domů je v porovnání s republikovou úrovní vyšší, 71,8 % domů má připojení na kanalizační síť (v ČR 61,7 %), 83,9 % domů je připojeno na plyn (v ČR 65,5 %), ústřední topení má 75,3 % domů (v ČR 72,9 %). Pouze vybavenost

domů výtahem je v kraji nižší než v ČR (2,4 %), zatímco celé ČR je výtahem vybaveno 3,0 % domů. Podíl domů připojených na plyn či kanalizační síť v kraji roste se zvyšující se velikostní skupinou obcí.

Byty

Bytový fond Jihomoravského kraje tvořilo k datu sčítání 2021 celkem 572 539 bytů, z nichž téměř 86 % bylo obydlených a 14 % bylo neobydlených. Celkový počet bytů od minulého sčítání vzrostl o 69 053 bytů, tj. o 13,7 %, počet obydlených bytů se zvýšil o 46 649, tj. o 10,5 %.

Mezi obydlenými byty bylo 244 512 bytů v rodinných domech (49,9 %) a 237 966 v bytových domech (48,6 %). V ostatních budovách bylo 7 527 bytů (1,5 %). Podíl bytů v rodinných domech byl nejvyšší v menších obcích, v obcích do 199 obyvatel to bylo 96,4 % obydlených bytů. Naproti tomu v Brně, jako v největší obci, bylo 79,5 % bytů v bytových domech a žily zde tři čtvrtiny brněnských obyvatel. Mezi okresy bylo největší zastoupení bytů v rodinných domech v okrese Brno-venkov (73,6 %), ve kterých žilo 78,6 % obyvatel celého okresu.

Ve struktuře obydlených bytů podle právního důvodu užívání mají největší podíl byty ve vlastním domě (40,9 %), byty v osobním vlastnictví tvoří 23,7 % a byty nájemní či pronajaté 19,1 % obydlených bytů. Nejvyšší podíl (přibližně tři čtvrtiny) bytů ve vlastním domě převažuje v menších obcích do 2 tisíc obyvatel. S rostoucí velikostí obce jejich podíl klesá zejména ve prospěch bytů v osobním vlastnictví (v obcích od 20 000 do 49 999 obyvatel jich bylo 41,2 %) a bytů nájemních nebo pronajatých, zde se jedná o Brno, kde je přibližně třetina těchto bytů a třetina jich je v osobním vlastnictví.

Průměrně velký byt v Jihomoravském kraji měl 4 obytné místnosti (včetně kuchyně, pokud se jedná o samostatnou místnost). Podle počtu obytných místností převažovaly byty s 5 a více místnostmi (29,5 %) a byty se 4 místnostmi (28,2 %). Pětina bytů měla 3 místnosti, přibližně desetina bytů se 2 místnostmi a byty s jednou místností tvořily 3,4 %. Byty s největším průměrným počtem obytných místností byly v okresech Břeclav a Hodonín (4,5) a v obcích od 500 do 999 obyvatel (4,8).

V bytě obvykle bydlelo v průměru 2,3 osob. Zatímco v Brně bydlelo v bytě 2,1 osob, v okrese Brno-venkov to bylo 2,6 osob. V třetině bytů v kraji žila jen 1 osoba, na druhém místě byly byty se 2 osobami (29,6 %), nejmenší zastoupení měly byty s počtem osob 6 a více (2,1 %). Byty s jednou osobou byly nejčastěji v Brně, v ostatních okresech převažovaly byty se 2 osobami.

Z pohledu celkové velikosti obydlených bytů převažovaly byty s celkovou plochou 60,0 až 79,9 m² (23,9 %), nejméně bylo bytů s celkovou plochou do 39,9 m² (6,7 %). Také zde bylo téměř 64 tisíc bytů (13,0 %) o velikosti 150,0 a více m², které se nacházely především v okrese Brno-venkov.

Technická vybavenost bytů, jako je zavedení vodovodu či plynu do bytu nebo vytápění ústředním topením se postupem času zvyšuje. Zavedením plynu do bytu není vybavena již jen jedna pětina bytů. Plyn je do bytů přiváděn téměř výhradně z veřejné sítě. Vodovod zavedený do bytu mělo 94,0 % obydlených bytů, připojení na kanalizaci 83,5 % bytů. Zde platí, že čím menší obce, tím nižší podíl obcí s připojením (jen 15,4 % obcí do 199 obyvatel mělo připojení na kanalizaci). Nejvíce bytů (40,2 %) je vybaveno ústředním topením s vlastním zdrojem (v bytě), více než čtvrtina bytů má dálkové ústřední topení, lokální topidla (kamna) má jen 7,8 % bytů. Hlavním zdrojem energie k vytápění byl nejčastěji využíván plyn (49,5 %) nebo energie z kotelny mimo dům bez rozlišení paliva (26,4 %).

Domácnosti

V Jihomoravském kraji bylo sečteno 490 005 bytových domácností, 96,3 % bytových domácností bylo tvořeno 1 hospodařící domácností. Bytových domácností s 3 a více hospodařícími domácnostmi bylo pouze 0,4 %.

Z celkového počtu 529 939 hospodařících domácností bylo 61,0 % domácností rodinných a 39,0 % domácností nerodinných. Z 323 350 rodinných domácností v kraji bylo 96,8 % tvořeno jednou rodinou a 3,2 % tvořeno 2 a více rodinami. Z 206 589 nerodinných domácností bylo 94,6 % domácností jednotlivců a 5,4 % představovaly vícečlenné nerodinné domácnosti. Domácnosti jednotlivců tvořily

36,9 % celkového počtu hospodařících domácností, jejich počet mezi sčítáními vzrostl o více než třetinu. Z pohledu velikostních skupin obcí byl jejich podíl nejvyšší v Brně (44,7 %)

Struktuře rodinných domácností podle typu dominuje kategorie úplných rodin tvořených jednou rodinou (82,0 %). Celkem 18,0 % rodinných domácností tvořených 1 rodinou byly rodiny neúplné. Nejčastější formou úplné rodiny bylo manželství (78,5 %). Stále častěji ovšem lidé neuzavírají de iure sňatek, ale žijí v neformálních soužitích. Podíl faktických manželství na celkovém počtu úplných rodin vzrostl mezi sčítáními z 9,9 % na 21,1 %. Nejmenší rozdíl mezi podíly formálního a neformálního soužití (rozdílného pohlaví) byl zaznamenán v Brně, kde manželství tvořilo 72,6 % úplných rodin a faktická manželství 26,6 %. V neúplných rodinách převažovaly osamělé matky (85,2 %) nad osamělými otci (14,8%).

Ve více než polovině (54,6 %) hospodařících domácností tvořených jednou rodinou nežilo žádné závislé dítě. Domácnosti s jedním závislým dítětem představovaly více než pětinu (21,1 %), další pětinu (20,0 %) tvořily domácnosti se dvěma závislými dětmi.

Podrobnější analýza dat SLDB 2021 i dlouhodobého vývoje bude v analytické publikaci, která bude ve všech krajích vydána na konci října 2023.